

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. APVAIZDA. 92–94 SKYRIAI

Summa Contra Gentiles. Book III. Providence. Chapters 92–94

XCII SKYRIUS

KODĖL SAKOMA, KAD ŽMOGUS YRA LAIMĖS KŪDIKIS,
IR KAIP JAM PADEDA AUKŠTESNIOSIOS PRIEŽASTYS

- [1] Tačiau iš viso to galima suprasti, kodėl sakoma, kad žmogus yra laimės kūdikis.
- [2] Juk sakoma, kad žmogus yra laimės kūdikis, kai jį išstinka kokia nors netikėta laimė: pavyzdžiui, kasdamas žemę, jis atranda lobį, kurio nieiškojo. Veikiančiam gali atsitikti tai, ko jis savo veikimu nesitiki pasiekti, bet apie tai žino tas aukštesnysis, kuriam jis pavaldus: pavyzdžiui, šeimininkas liepia tarnui nueiti į tam tikrą vietą, į kurią jis jau yra pasiuntęs kitą tarną. Siunčiamas tarnas apie tai nieko nežino, todėl nė nesitiki ten sutikti savo draugą, tačiau jį siunčiantis šeimininkas tikisi. Taigi tarno požiūriu susitikimas yra laimingas atsitiktinumas, bet šeimininko požiūriu – tai numatytas įvykis. Kadangi žmogus kūnu pavaldus dangaus kūnams, protu – angelams, o valia – Dievui, tai jį gali išstikti jam pačiam netikėti, bet dangaus kūnų arba angelų, arba Dievo nulemti dalykai. Ir nors Dievas žmogaus pasirinkimus lemia tiesiogiai, tačiau angelai daro jiems poveikį įtikinėjimu, o dangaus kūnai, darydami poveikį mūsų kūnams, mus nuteikia rinktis vienaip arba kitaip. Tad jei dėl minėto aukštesniųjų priešasčių poveikio žmogus pats to nežinodamas pasirenka tai, kas jam naudinga, ir kai intelektinių substancijų apšviestas jo protas jį įtikinėja tai atlikti, o Dievas nulemia jo valią pasirinkti tai, kas jam naudinga, bet ko jis savo protu nesupranta, tada žmogus

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Suma prieš pagonis, valia, apvaizda.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, Summa Contra Gentiles, will, providence.

vadinamas laimės kūdikiu; ir priešingai, jis vadinamas nelaimėliu, jei aukštesniosios priežastys jį paskatina pasirinkti priešingai, kaip apie tai rašoma Jeremijo knygoje: *Įrašykite šitą žmogų kaip bevaikį, – nevykėlį visą gyvenimą!* (Jer 22, 30)

- [3] Bet reikia atkreipti dėmesį į čia esantį skirtumą, nes dangaus kūnų poveikis mūsų kūnams yra mūsų natūralių būsenų priežastis. Todėl, atsižvelgiant į dangaus kūno mums suteiktą kūno būseną, kas nors vadinamas ne tik laimingu arba nelaimingu, bet ir prigimties gerai arba blogai apdovanotu; kaip tik apie tai rašo Filosofas *Didžiosios etikos* knygoje¹, kad būti laimingam reiškia būti gerai prigimties apdovanotam. Tačiau šito nereikia suprasti taip, jog vienas tai, kas jam naudinga, o kitas tai, kas jam žalinga, pasirenka neatsižvelgdami į savo protą, nes intelekto ir valios prigimtis visų yra vienoda: juk formalus skirtingumas reikštų rūšinį skirtingumą, o materialus skirtingumas reiškia skirtingumą skaičiumi. Taigi dėl to, kad žmogaus intelektas yra apšviečiamas kokiam nors veiksmui arba jo valia Dievo paraginama, jis nevadinamas prigimties apdovanotu, bet veikiau [angelo] saugomu ir [Dievo] valdomu.
- [4] Dar reikia atkreipti dėmesį į kitą perskyrą. Mat angelo ir dangaus kūno veikimas yra kaip ruošiantis pasirinkimui, o Dievo veikimas yra kaip jį atliekantis. Kadangi nusiteikimas, kylantis iš kūno būsenos kokybės arba intelekto įtikinėjimo, pasirinkimui nesuteikia būtinybės, tai žmogus ne visada pasirenka taip, kaip jo angelas sargas įtikinėja ir ne taip, kaip skatina dangaus kūnas. Tačiau visada žmogus pasirenka taip, kaip Dievas veikia jo valioje. Todėl kartais angelų apsauga nuimama, kaip apie tai rašoma Jeremijo knygoje: *Mėginome Babiloną gydyti, bet jis nepagydomas* (Jer 51, 9); ir dar dažniau dangaus kūnų poveikis lieka bergždžias, tačiau dieviškoji apvaizda visada yra patikima.
- [5] Yra ir dar viena svarstyтина perskyra. Mat kadangi dangaus kūnas pasirinkimui nuteikia paveikdamas mūsų kūnus ir skatina pasirinkti tuo būdu, kuriuo aistros skatina rinktis, tai kiekvienas dangaus kūnų sukeltas nusiteikimas pasirinkti yra susijęs su kuria nors aistra taip, kaip neapykanta, meilė, pyktis ir kiti į juos panašūs jausmai žmogų skatina pasirinkti. O angelas nuteikia pasirinkimui protingu svarstymu, nesusijusiu su jokia aistra. Tai įvyksta dvejopai. Kartais žmogaus intelektą angelas apšviečia taip, kad jis žino, jog tai daryti yra gera, tačiau nežino tikslo priežasties, dėl kurios taip daryti yra gera. Todėl kartais žmogus mano, jog ką nors daryti yra gera, bet paklaustas, kodėl tai daryti yra gera, atsako, kad nežino. Ir kai jis pasieks naudingą tikslą, kurio iš anksto nebuvo numatęs, tai jam atrods kaip laimingas atsitiktinumas. Bet kartais angelas apšvietimu pamoko taip, kad žmogus žino, jog tai yra gera, ir tikslo priežastį, dėl kurios tai yra gera. Tokiu atveju, jei žmogus pasieks tikslą, kurį iš anksto buvo numatęs, tai jam nebus laimingas atsitiktinumas. Be to, reikia turėti omeny, kad dvasinės prigimties aktyvioji galia yra ne tik aukštesnė už kūniškąją, bet ir bendresnė. Todėl pasirinkti skatinantis dangaus kūno poveikis neapima visų žmogiškojo pasirinkimo dalykų.

- [6] Ir dar, žmogaus sielos galia, arba net ir angelo galia, yra dalinė atžvilgiu dieviškosios galios, kuri yra visuotinė visų esinių atžvilgiu. Todėl žmogui gali atsitikti kas nors gera priešingai jo lūkesčiui, dangaus kūnų poveikiui ir angelų įtikinėjimams, bet ne priešingai dangiškajai apvaizdai, kuri esinių ne tik valdo, bet ir jį kuria kaip esantį, todėl dera, kad viskas nuo jos priklausytų. Tad žmogų gali ištikti koks nors gėris ar blogis, kuris būtų atsitiktinis jo paties požiūriu, dangaus kūnų ir angelų atžvilgiu, bet ne Dievo požiūriu. Mat pastarojo požiūriu, ne tik žmonių reikaluose, bet ir niekur kitur negali būti nieko atsitiktinio ir nenumatyto.
- [7] Kadangi atsitiktiniai yra tie dalykai, kurie atsiranda nenumatytai, o moralinės vertybės negali būti nenumatytos, nes priklauso nuo pasirinkimo, tai negalima sakyti, kad jų atžvilgiu kas nors yra laimingas arba nelaimingas, nors galima sakyti, kad jų atžvilgiu kas nors yra nuo gimimo apdovanotas arba nuskriaustas, nes dėl prigimtinės kūno būsenos yra linkęs pasirinkti dorybes arba ydas. Tačiau apie žmogui netikėtai galinčias atitekti išorines gėrybes galima sakyti, kad jų atžvilgiu žmogus yra ir gimimo, ir laimės apdovanotas, ir Dievo valdomas, ir angelo saugomas.
- [8] Tačiau žmogus, atlikdamas savo veiklą, iš aukštesniųjų priešasčių gauna ir kitokią pagalbą. Mat kadangi žmogus ne tik pasirenka, bet ir atlieka tai, ką pasirenka, tai abiem atvejais aukštesniosios priešastys kartais jam padeda arba net ir kliudo. Pasirinkimo atveju, kaip jau buvo minėta, žmogus yra arba dangaus kūnų skatinamas, arba angelo sargo tarsi apšviečiamas, arba dieviškosios veiklos palenkiamas ką nors pasirinkti. O atlikimo atveju iš kurios nors aukštesniosios priešasties žmogus gauna jėgą ir veiksmingumą atlikti tai, ką pasirinko. Tai jam gali suteikti ne tik Dievas ir angelai, bet ir dangaus kūnai tiek, kiek tas veiksmingumas priklauso nuo kūno. Juk akivaizdu, kad ir negyvi kūnai iš dangaus kūnų gauna tam tikrą veiksmingumą šalia to, kuri turi iš aktyviųjų bei pasyviųjų elementų kokybių, ir kuris, be abejo, pavaldus dangaus kūnams: pavyzdžiui, magnetas traukia geležį, o tam tikri akmenys ir augalai kitas slaptas galias gauna iš dangaus kūno galios. Todėl niekas nedraudžia, kad ir žmogus dėl dangaus kūno poveikio turėtų tam tikrą veiksmingumą dirbdamas su kokiais nors kūnais, kurio kiti žmonės neturi: pavyzdžiui, gydytojas gydydamas, artijas sėdamas, o karys mūšyje.
- [9] Tačiau tą veiksmingumą daug tobuliau Dievas žmonėms padidina, kad šie jo darbus geriau atliktų. Todėl apie pirmosios rūšies pagalbą, kuri yra pagalba pasirenkant, sakoma, kad Dievas žmogų nukreipia. O apie antros rūšies pagalbą sakoma, kad žmogų sustiprina. Ir abiejų rūšių pagalba minima toje pat Psalmėje, kurioje apie pirmą sakoma, kad *Viešpats yra mano šviesa ir išgelbėjimas, ko turėčiau bijotis?*, o apie antrą – *yra mano gyvenimo tvirtovė, prieš ką turėčiau drebėti?* (Ps 27, 1).

- [10] Bet šios dvi pagalbos viena nuo kitos skiriasi dvejopai. Mat pirmoji talkina tiek žmogaus galioms pavaldžiuose dalykuose, tiek ir kituose, o antroji – tik tuose, kurie nuo žmogaus galių priklauso. Juk lobio radimas kasant kapą niekaip su žmogaus galiomis nėra susijęs. Todėl tokios sėkmės atveju žmogui patalkinti galima tik skatinant jį ieškoti ten, kur guli lobis, bet negalima jam suteikti kokių nors galių atrasti lobį. O tais atvejais, kai gydytojas gydo arba karys laimi mūšyje, aukštesnioji priežastis gali jiems padėti pasiekti tikslą ne tik šalindama kliūtis, bet ir sustiprindama jų veikimo jėgos veiksmingumą. Todėl pirmoji pagalbos rūšis yra universalesnė. Antrasis skirtumas yra tas, jog antroji pagalbos rūšis žmogui suteikiama, kad jis geriau atliktų tai, ką sumanęs. Ir kadangi atsitiktinumai yra tai, kas nenumatyta, tai tokią pagalbą gaunantis žmogus, griežtai tariant, negali būti vadinamas laimės kūdikiu, kaip kad gali būti vadinamas pirmosios rūšies pagalbą gaunantis žmogus, kaip tai jau buvo parodyta.
- [11] Tačiau žmogui pasiseka arba nepasiseka kartais dėl jo paties veiklos, kaip, pavyzdžiui, kasdamas žemę žmogus atranda užkastą lobį, o kartais dėl kokių nors aplinkybių sutapimo, pavyzdžiui, kas nors, eidamas į turgų apsipirkti, susitinka skolininką, kurio nesitikėjo susitikti. Pirmuoju atveju pagalba, kurią žmogus gauna, kad jam atsitiktų kas nors gera, apsiriboja tuo, kad jis nukreipiamas pasirinkti tai, su kuo yra atsitiktinai susijusi kokia nors nenumatyta nauda. Antruoju atveju būtina, kad abu veikiantieji būtų nukreipti į pasirinkimą tokios veiklos arba judėjimo, kuris atvestų prie susitikimo.
- [12] Bet būtina išnagrinėti dar vieną jau aptartą dalykų aspektą. Juk pasakyta, kad žmogaus sėkmė arba nesėkmė gali priklausyti tiek nuo Dievo, tiek nuo dangaus kūno: nuo Dievo – tiek, kiek jis žmogų nukreipia pasirinkti tai, su kuo yra susijusi nauda arba žala, kurios pasirenkantysis nenumato; nuo dangaus kūno – tiek, kiek jis tokiam pasirinkimui nuteikia. Tačiau toji, žmogui atsitiktinė nauda arba žala, Dievui nėra atsitiktinė, bet ne dangaus kūnui. Tai parodoma remiantis tuo, kad tik redukuotas į esminę priežastį įvykis praranda savo atsitiktinumą statusą. Tačiau dangaus kūnas yra priežastis, veikianti ne supratimu ir pasirinkimu, bet taip, kaip veikia gamta. O gamtai būdinga siekti vienovės. Tad jeigu koks nors padarinys nėra vienas, tai jokia gamtinė priežastis negali būti jo esmine priežastimi. Bet jei du dalykai susiejami atsitiktinai, tai jų vienovė nėra esminė, o tik atsitiktinė. Taigi jokia gamtinė priežastis negali būti tokios sąsajos esmine priežastimi. Tarkime, kad dangaus kūno poveikis per aistrą, kaip buvo minėta, paskatino tą žmogų kasti kapą. Tačiau kapo vieta ir lobio vieta tik atsitiktinai yra viena, nes lobis ir kapas iš esmės nėra susiję. Todėl dangaus kūnas pats savaime negali nukreipti į tą vienovę, kurioje tas žmogus kasa kapą užkasto lobio vietoje. Tačiau tas, kuris veikia supratimu, gali būti nukreipimo į tą vienovę priežastimi, nes suprantančiam būdinga daugybę dalykų nukreipti į vieną. Taip pat akivaizdu, jog užkasto lobio vietą žinantis žmogus gali kitą, to nežinantį žmogų, pasiūsti į tą vietą kasti kapo,

kad pastarasis, to visiškai nesitikėdamas, tą lobį surastų. Šitaip panašūs atsitiktiniai įvykiai, redukuoti į dieviškąją priežastį, praranda savo atsitiktinumo prigimtį, bet niekada jos nepraranda redukuoti į dangiškąją priežastį.

- [13] Šis argumentas atskleidžia tai, kad dangaus kūnas gali žmogų padaryti laimingą tik vienu ar kitu atveju, bet ne visais atvejais. Sakau „visais atvejais“ turėdamas omeny tokią žmogus prigimties ypatybę, dėl kurios dangaus kūno poveikis jį visada arba dažniausiai priverstų pasirinkti tai, kas atsitiktinai susiję su nauda arba žala. Mat gamta visada nukreipta į vieną. Tačiau, kaip moko Filosofas antroje *Fizikos* knygoje², ir patirtis patvirtina, kad tie dalykai, dėl kurių žmogui atsitinka kas nors gera ar bloga, negali būti redukuoti į ką nors vieną, nes jie yra neapibrėžti ir jų yra be galo daug. Todėl neįmanoma, jog kuris nors žmogus savo prigimtyje turėtų ypatybę visada pasirinkti tai, su kuo atsitiktinai susiję kas nors naudinga. Bet gali būti taip, kad dėl dangaus kūno poveikio žmogus būtų linkęs pasirinkti tai, kas atsitiktinai susiję su kuo nors naudinga; dėl kito poveikio – kitą; dėl trečio – trečią; tačiau ne taip, kad vienas poveikis lemtų visus pasirinkimus. Tačiau vienu dievišku potvarkiu žmogus gali būti nukreiptas į viską.

XCIII SKYRIUS

APIE LIKIMĄ, AR JIS YRA IR KAS JIS YRA

- [1] Dėl to, kas jau pasakyta, akivaizdu, ką reikia manyti apie likimą.
- [2] Juk jeigu atsižvelgti į dalines priežastis, tai šiame pasaulyje daugybė dalykų yra atsitiktiniai. Tai matydami kai kurie žmonės pripažino, kad jokios aukštesniosios priežastys jų netvarko. Ir jiems atrodė, kad likimo apskritai nėra.
- [3] Bet kiti tuos dalykus stengėsi redukuoti į kurias nors aukštesnes priežastis, iš kurių jie kyla pagal tam tikrą tvarką. Ir jie pripažino, kad likimas yra tai, dėl ko atsitiktiniais atrodančių dalykų esatis yra ko nors nulemta, numatyta ir paruošta.
- [4] Kai kurie iš jų visus atsitiktinius šio pasaulio įvykius, net ir žmonių pasirinkimus, mėgino redukuoti kaip į priežastis į dangaus kūnus ir likimu vadino žvaigždžių išsidėstymo tvarkos galią, kuriai viskas su tam tikra būtinybe paklūsta. Tačiau tokia padėtis neįmanoma ir tikėjimui svetima, kaip tai matyti iš to, kas jau pasakyta³.
- [5] O kai kurie dieviškosios apvaizdos tvarkymui norėjo priskirti visa, kas čia apačioje, atrodo, vyksta atsitiktinai. Todėl jie teigė, kad viską valdo likimas, likimu vadindami dieviškosios apvaizdos pasaulyje nustatytą tvarką. Todėl Boetijus sako, kad *lemtis yra kintamiems dalykams nustatyta tvarka, kurios dėka Apvaizda viską susieja pagal savo taisykles*⁴. Šiame likimo apibūdinime žodis *tvarka* pavartotas vietoj žodžio *valdymas*. O žodžiai *daiktams būdinga* pavartoti siekiant atskirti likimą nuo apvaizdos, nes apvaizda yra dieviškajame prote esanti, bet pasauly-

je dar neįvesta tvarka, o ta, kuri jau įvesta, vadinama likimu. Tačiau žodį *kintantiems* jis pavartojo norėdamas parodyti, kad apvaizdos valdymas, priešingai negu kai kurie teigia, atsitiktinumo ir kintamumo iš daiktų neatima.

- [6] Pagal šią prielaidą likimo neigimas reiškia dieviškosios apvaizdos neigimą. Bet kadangi mums nedera turėti bendrų su bedieviais vardų, kad jų bendrumas neduotų pagrindo klysti, tai tikintieji neturėtų vartoti vardo *likimas*, kad neatrodytų, jog pritaria tiems, kurie likimą mąsto neteisingai, viską priskirdami iš žvaigždžių kylančiai būtinybei. Todėl Augustinas traktato *Apie Dievo valstybę* penktoje knygoje rašo: *Jeigu kas nors Dievo valią ir galią vadina likimu, tai mintį lai sau pasilieka, bet kalbėjimo būdą pataiso*⁵. Ir Grigalius apie tą patį sako: *Lai tikintiesiems būna tolima mintis ką nors likimu vadinti*.

XCIV SKYRIUS

APIE DIEVIŠKOSIOS APVAIZDOS PATIKIMUMĄ

- [1] Tačiau priimtos išvados kelia tam tikrą problemą. Juk jeigu visa, kas šiame pasaulyje vyksta, taip pat ir atsitiktiniai dalykai, pajungta dieviškajai apvaizdai, tai atrodo, kad arba apvaizda nėra patikima, arba viskas vyksta iš būtinybės.
- [2] Juk *Metafizikos* šeštoje knygoje⁶ Filosofas parodo, kad, priėmus prielaidą, jog kiekvienas padarinys turi savo esminę priežastį, ir kad pripažinus esminės priežasties esatį, būtina pripažinti padarinio esatį, reikia priimti išvadą, kad visi ateities įvykiai vyksta iš būtinybės. Mat jeigu kiekvienas padarinys turėtų esminę priežastį, tai kiekvieną būsimą įvykį būtų galima redukuoti į kurią nors dabar esančią ar buvusią priežastį. Pavyzdžiui, jeigu klausiama, ar šį žmogų nužudys plėšikai, tai tokio įvykio priežastis yra susitikimas su plėšikais. Bet tas susitikimas turės kitą priežastį – žmogaus išėjimą iš namų, o išėjimas dar kitą, būtent norą ieškoti vandens. Tačiau šis noras turės savo priežastį – troškulį, o šį sukels sūrus maistas, kurį jis dabar valgo arba jau suvalgė. Tad jeigu, pripažinus priežastį, būtina pripažinti padarinį, tai būtina pripažinti, kad jeigu žmogus valgo sūriai, tai būtinai pajunta troškulį, ir jeigu pajunta troškulį, tai nori ieškoti vandens, o jeigu nori ieškoti vandens, tai turi išeiti iš namų, o jeigu išeina iš namų, tai gali atsitikti taip, kad susitiks plėšikus, ir jeigu susitiks, tai bus nužudytas. Taigi nuo pradžios iki galo būtina, kad šis sūraus maisto valgytojas būtų plėšikų nužudytas. Todėl Filosofas daro išvadą, jog netiesa, kad pripažinus priežasties buvimą, būtina pripažinti esant padarinį, nes kai kurios priežastys padarinio gali neturėti. Be to, netiesa, kad kiekvienas padarinys turi esminę priežastį, nes tai, kas įvyksta atsitiktinai, pavyzdžiui, tai, kad vandens ieškotojas susitinka plėšikus, neturi jokios [esminės] priežasties.
- [3] 1. Tačiau dėl tokio argumento tampa akivaizdu, kad visi padariniai, kuriuos galima redukuoti į dabar esančias arba praeityje buvusias esmines priežastis,

- atsiranda iš būtinybės. Todėl reikia sakyti, kad arba ne visi padariniai pavaldūs dieviškajai apvaizdai, vadinasi, apvaizda ne visus valdo, bet jau parodyta, jog tai netiesa⁷. Arba, pripažįstant apvaizdą, nebūtina teigti esant jos padarinius. Tokiu atveju apvaizda nėra patikima. Arba būtina, kad viskas atsitiktų iš būtinybės. Juk apvaizda yra ne tik dabartyje ar praeityje, bet ir amžinybėje: juk Dieve negali būti nieko neamžino.
- [4] 2. Dar. Jeigu dieviškoji apvaizda yra patikima, tai teisingas yra šis sąlyginis teiginys: „Jei Dievas tai numatė, vadinasi, tai bus.“ Šio sąlyginio teiginio antecedentas yra būtinasis, nes amžinas. Vadinasi, ir jo konsekventas yra būtinasis, nes kiekvieno sąlyginio teiginio konsekventas, kurio antecedentas yra būtinasis, turi būti būtinasis; todėl konsekventas yra tarsi antecedento išvada; tačiau tai, kas atsiranda iš būtino, turi būti būtinasis. Todėl reikia daryti išvadą, kad jeigu dieviškoji apvaizda yra patikima, tai viskas atsiranda iš būtinybės.
- [5] 3. Toliau. Tarkime, kad Dievas numatė, jog tas žmogus bus karaliumi. Taigi arba yra galimybė, kad tas žmogus netaps karaliumi, arba tokios galimybės nėra. Jeigu jam nėra galimybės nebūti karaliumi, tai jam neįmanoma netapti karaliumi. Bet jeigu egzistuoja tokia galimybė, kad jis netaps karaliumi, tai, pripažinus tokią galimybę, negalima daryti išvados, jog tai neįmanoma, bet reikia daryti išvadą, kad apvaizda nėra patikima, kitaip tariant, kad nėra neįmanoma, jog dieviškoji apvaizda neišsipildytų. Tad jeigu Dievas viską numato, tai būtina teigti, kad arba dieviškoji apvaizda nėra patikima, arba viskas vyksta iš būtinybės.
- [6] 4. Taip pat. Tulijus knygoje *Apie pranašavimą*⁸ argumentuoja šitaip. Jeigu viskas yra Dievo numatyta, tai priešasčių tvarka yra patikima. Ir jeigu tai tiesa, tai viską valdo likimas. Bet jeigu viską valdo likimas, tai niekas nuo mūsų nepriklauso ir nėra jokios valios laisvės. Vadinasi, nėra jokio laisvo pasirinkimo, jeigu dieviškoji apvaizda yra patikima. Ir tuo pačiu reikėtų pripažinti, kad nėra jokių atsitiktinių priešasčių.
- [7] 5. Be to. Jau buvo parodyta⁹, kad Dieviškoji apvaizda tarpinių priešasčių nepašalina. Taigi priešasčių gausoje yra atsitiktinės ir padarinių galinčios neturėti priešastys. Todėl apvaizda gali neturėti padarinių. Vadinasi, Dievo apvaizda nėra patikima.
- [8] Norint šio keblumo išvengti, būtina pakartoti kai kuriuos anksčiau minėtus dalykus, kad būtų akivaizdu, jog niekas neišvengia dieviškosios apvaizdos, ir kad dieviškosios apvaizdos tvarkos niekaip negalima pakeisti, ir kad vis dėlto nebūtina, jog visa, kas vyksta pagal dieviškąją apvaizdą, vyksta iš būtinybės.
- [9] Pirmiausia reikia atsižvelgti į tai, kad Dievas, būdamas visų esančiųjų priešastimi kaip visiems daiktams teikiantis esatį, privalo savo apvaizdos tvarka apimti visus daiktus. Mat tiems, kuriems jis davė esatį, turėjo duoti ir išlikimą, ir tobulumą galutiniame tikslu.

[10] Bet taip pat reikia atsižvelgti į kiekvienoje apvaizdoje esančius du dalykus – būtent į išankstinę tvarkos apmąstymą ir į tos tvarkos įdiegimą apvaizdai pavaldiems daiktams – iš kurių pirmasis priklauso pažinimo galiai, o kitas – veikimo galiai: vienas nuo kito jie skiriasi tuo, kad apvaizda yra juo tobulesnė, juo išankstiniu tvarkos apmąstymu gali numatyti daugiau smulkių detalių. Bet kadangi dėl pažinimo galios trūkumo, dėl kurio nepajėgiame aprėpti visų detalių, mes negalime iš anksto numatyti visų mums pavaldžių dalykų smulkių detalių tvarkos, tai žmogus laikomas juo išmintingesniu, juo daugiau detalių jis gali numatyti, o tas, kuris numato tik bendrais bruožais, išmintyje mažai dalyvauja. Panašiai galima svarstyti ir apie visus praktinės veiklos dalykus. Tačiau valdančiojo apvaizda, daiktams įvedanti iš anksto numatytą tvarką, yra juo kilnesnė ir tobulesnė, juo visuotinesnė, ir juo didesniu tarnų skaičiumi savo sumanymą įgyvendina, nes ir pats tarnų veiklos tvarkymas yra didelė numatytos tvarkos dalis.

Bet Dievo apvaizda turi būti tobuliausia, nes pirmojoje knygoje pasakyta, kad ji yra paprastai ir visuotinai tobula¹⁰. Todėl numatydamas savo amžinu, išmintingu sprendimu jis tvarko visus daiktus, kad ir kokie smulkūs jie atrodo, o daiktai, kad ir ką jie darytų, veikia kaip jo judinami įrankiai ir jam nuolankiai tarnauja padėdami realizuoti apvaizdos tvarką, kuri, kaip sakau, numatyta iš amžinybės. Bet jeigu visi, galintys veikti, būtinai jam tarnauja, tai neįmanoma, jog kuris nors veikiantysis trukdytų įgyvendinti dieviškąją apvaizdą, veikdamas prieš ją. Taip pat neįmanoma, kad dieviškajai apvaizdai trukdytų koks nors veikiančiojo ar patiriančiojo trūkumas, nes kiekviena aktyvioji ar pasyvioji daikto galia kaip savo priešastį turi dieviškąją potvarkį. Be to, neįmanoma ir tai, kad įgyvendinti dieviškąją apvaizdą sutrukdytų apvaizdos pasikeitimas, nes jau pasakyta, kad Dievas yra visiškai nekintantis¹¹. Todėl reikia daryti išvadą, kad dieviškojo numatymo niekaip negalima atšaukti.

[11] Taip pat jau buvo minėta, jog kiekvienas veikiantysis, kiek tik pajėgia, siekia gero ir geresnio¹². Bet geras ir geresnis visumoje ir dalyje traktuojami skirtingai. Juk visumos gėris yra vientisumas kaip dalių tvarkos ir sandaros rezultatas. Todėl visumai geriau, kad būtų dalių skirtingumas, kuriam nesant tvarkos ir tobulumo visumoje negalėtų būti, negu kad jos visos dalys būtų vienodos, pasiekusios kilniausios dalies lygmenį. Bet kuriai prastesnei daliai pačiai savaime būtų geriau, jeigu ji pasiektų kilnesnės lygmenį. Tai parodo žmogaus kūno pavyzdys: juk koja būtų kilnesnė, jeigu turėtų akies grožį ir galią, bet kūnas kaip visuma būtų mažiau tobulas, jei stokatų kojos tarnystės.

Taigi dalinis veiksnys ir visuotinis veiksnys siekia skirtingų dalykų: dalinis siekia tik dalies gėrio ir jį daro kiek tik gali geriau; o visuotinis veiksnys siekia visumos gėrio. Todėl trūkumas, kurio dalinis veiksnys nesiekia, yra tas, kurio siekia visuotinis veiksnys. Tai akivaizdu iš to, kad patelės gimimas yra priešingas dalinės prigimties siekiui, kitaip tariant, tos, kurios galia yra toje sėklo-

je, ir kuri siekia gemalui suteikti didžiausią, kokį tik gali, tobulumą, bet visuotinė prigimtis siekia, tai yra, visuotinio veiksnio galia veikia taip, kad atsirastų prastesnieji, kad gimtų patelės, kurioms nesant daugybė gyvūnų negalėtų būti pagimdyti. Todėl iškraipymo, susmulkinimo ir kiekvieno trūkumo siekia visuotinė prigimtis, bet ne dalinė prigimtis, nes kiekvienas daiktas vengia trūkumo ir kiek tik gali siekia savo paties tobulumo. Tad akivaizdu, jog dalinis veiksnys siekia, kad jo padarinys taptų toks tobulas, koks tik jo giminėje įmanomas. O visuotinė prigimtis siekia, kad konkretus padarinys turėtų tokį arba kitokį tobulumą, pavyzdžiui, vyrišką tobulumą arba moterišką tobulumą.

Tačiau pirmasis skirtingumas visoje visumoje pasirodo kaip atsitiktinio ir būtino skirtingumas. Mat aukštesnieji esinijos dalykai yra būtini, neirūs ir nekintami, o kiti šių savybių juo labiau stokoja, juo žemesniam lygmeniui priklauso. Todėl žemesnieji esiniai kartais ardomi iki pat jų esaties, o keičiami jie keičiant tvarką, ir jų padariniai atsiranda ne iš būtinybės, o atsitiktinai. Vadinas, kiekvienas veiksnys kaip visumos dalis siekia, kiek tik gali, išlikti savo esatyje ir tvarkoje bei turėti savo padarinį, o Dievas kaip visumos valdytojas siekia, kad vieni jo padariniai atsirastų būtinybės būdu, o kiti atsitiktinai. Todėl jiems pritaiko skirtingas priežastis: vieniems būtinas, kitiems atsitiktines. Taigi dieviškosios apvaizdos tvarkoje vienam padariniui tenka ne tik būti, bet ir būti atsitiktinai, o kitam – būtinai. Dėl to kai kurie dieviškajai apvaizdai pavaldūs dalykai yra būtini, o kiti atsitiktiniai, vadinas, ne visi yra būtini.

- [12] Taigi akivaizdu, kad nors dieviškoji apvaizda yra to būsimo padarinio esminė priežastis, ir nors taip yra dabar arba praeityje, o labiau – amžinybėje, vis dėlto negalima sutikti su pirmojo argumento išvada, kad tas padarinys atsiras būtinai, nes dieviškoji apvaizda yra esminė priežastis to, kad tas padarinys atsiras atsitiktinai. Ir to negalima atšaukti.
- [13] Todėl akivaizdu ir tai, kad antrojo argumento sąlyginis sakinyss – „Jei Dievas tai numatė, vadinas, tai bus“ – yra teisingas. Tačiau bus taip, kaip Dievas numatė, kad bus. O jis numatė, kad tai bus atsitiktinai. Vadinas, reikia daryti nepaneigiamą išvadą, kad bus atsitiktinai, o ne būtinai.
- [14] Taip pat akivaizdu, kad jeigu tas įvykis, apie kurį pasakyta, kad jis yra Dievo numatytas kaip būsiantis ateityje, priklauso atsitiktinių įvykių rūšiai, tai, mąstant jį patį savaime, galima teigti, kad jis gali ir neįvykti todėl, kad yra numatytas kaip atsitiktinis, tai yra kaip galintis neįvykti. Bet neįmanoma, jog apvaizdos tvarka patirtų trūkumą dėl to, kad atsitiktinis įvykis neįvyktų. Taigi toks yra atsakymas į trečiąjį argumentą. Todėl galima sakyti, jog pats savaime mąstomas, tas žmogus netaps karaliumi, bet to negalima teigti apie tai mąstant kaip apie numatytą įvykį.
- [15] Ir tas argumentas, kuri pateikė Tulijus, to, kas jau pasakyta, fone atrodo menkas. Juk kadangi dieviškajai apvaizdai pavaldūs ne tik padariniai, bet ir priežastys bei esaties būdai, kaip tai akivaizdu dėl to, kas jau pasakyta, tai nega-

lima daryti išvados, kad jei viskas daroma pagal dieviškąją apvaizdą, tai nuo mūsų niekas nepriklauso. Nes Dievo yra taip numatyta, kad per mus jie laisvai atsirasų.

- [16] Priešingai negu teigiama penktajame argumente, net ir stokos galimybė antrinėse priežastyse, kurioms tarpininkaujant daromi apvaizdos padariniai, dieviškosios apvaizdos patikimumo negali pašalinti, nes jau buvo parodyta, kad Dievas visur veikia savo valios sprendimu¹³. Todėl jo apvaizda sprendžia, kada galinčioms stokoti priežastims leisti stokoti, o kada jas nuo stokos apsaugoti.
- [17] O į tuos argumentus dėl Dievo numatymo būtinumo, kuriuos galima suformuluoti remiantis jo žinojimo tikrumu, jau atsakyta anksčiau¹⁴, tada, kai buvo nagrinėjamas Dievo žinojimas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. Aristotle, *Magna moralia* II, 8 [1207a 35–b 1]. Prieiga per internetą: <http://archive.org/stream/magnamoralia00arisuoft/magnamoralia00arisuoft_djvu.txt>
- ² Žr. Aristotle, *Physica* II, 5 [196b 27–29]. Prieiga per internetą: <<http://classics.mit.edu/Aristotle/physics.2.ii.html>>
- ³ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2013, Nr. 76, p. 101–104.
- ⁴ Anicijus Manlijus Severinas Boetijus, *Filosofijos paguoda*, IV knyga. Iš lotynų k. vertė L. Lozuraitytė. Vilnius: Alma littera, 2000, p. 201.
- ⁵ S. Aurelii Augustini, *De civitate Dei*, V, 1. J. P. Migne, PL 41, p. 141. Prieiga per internetą: <http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0354-0430,_Augustinus,_De_Civitate_Dei_MLT.pdf>
- ⁶ Žr. Aristotle, *Metaphysica* VI, 3 [1027a 29–b 16]. <<http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.6.vi.html>>
- ⁷ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2012, Nr. 71, sk. 64, p. 90–92.
- ⁸ Žr. Marcus Tullius Cicero, *De divinatione* II, 3. Prieiga per internetą: <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0042%3Abook%3D2%3Asection%3D8>>
- ⁹ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2013, Nr. 74, sk. 77, p. 149–150.
- ¹⁰ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, pirmoji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 1999, sk. 28, p. 119.
- ¹¹ Žr. ten pat, sk. 13, p. 55.
- ¹² Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2009, Nr. 60, sk. 3, p. 113–114.
- ¹³ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 2003, sk. 23, p. 71; Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2012, Nr. 72, p. 127–129.
- ¹⁴ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, pirmoji knyga, sk. 63, p. 235–237.

Iš lotynų kalbos vertė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš S. Thomae de Aquino *Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud libreriam Vaticanas, Desclee et C. Herder, 1934.